

Redaktionen har modtaget følgende indsigelse imod Michael Harbsmeiers anmeldelse i forrige hæfte (87:1, s. 156f.) af ALEX WITTENDORFF: Rejsen mod virkeligheden.

Michael Harbsmeiers meget negative anmeldelse af min lille bog fortjener en kort kommentar af hensyn til de læsere, der ikke har læst den, og som derfor ikke kan se, hvad anmeldelsen drejer sig om.

Der er groft taget to hovedretninger inden for det, der sædvanligvis går under betegnelsen mentalitetshistorie. Der er den »franske«, ført frem af bl.a. de historikere, Harbsmeier nævner. Og så er der den, der er kendetegnet ved navne som Antonio Gramsci og Raymond Williams. Denne sidste betegner en fortsættelse og videreudvikling af Marx' tanker om, at det er mennesker, der ændrer virkeligheden, og at menneskers forestillinger og normer derfor er en central side af klassekampen, der jo i høj grad foregår på det mentale plan som en stadig kamp om tankegange og hvad der er sand, »objektiv« virkelighed omkring samfund og magtforhold mellem mennesker. Her er mentalitetshistorie altså ikke en historisk »afdeling« ved siden af politisk historie, økonomisk historie o.s.v., men som disse en side af en sammenfattende og overordnet teori om helheden, der lægger vægt på, at mennesker kan overskride den mentale prægnings grænser og bruge deres bevidsthed til at ændre deres vilkår.

Min bog ligger helt og aldeles i denne sidstnævnte mentalitetshistoriske retning, selv om jeg naturligvis gerne lader mig belære af kloge folk som f.eks. Febvre og hans overvejelser over erkendelsesmuligheder og »mentalt værktøj«. Harbsmeier omtaler alene den »franske« retning og det på en sådan måde, at den fremtræder som den eneste eksisterende. Den bliver derved til en slags absolut målestok for, hvad mentalitetshistorie er og bør være, og det er klart, at min bog må falde igennem, når den holdes op imod en målestok, som den snarere kunne opfattes som én sammenhængende argumentation imod – når dette samtidig forties.

Et oplysende eksempel: Anmelderen hævder, at jeg »fastslår«, at »de herskendes verdensbillede ... skulle have været fælles for alle«. Min bog handler stort set udelukkende om, at det modsatte var tilfældet. At mennesker i samme samfund, men i forskellige livssituationer trods de herskendes kulturelle dominans opfattede virkeligheden forskelligt. Så forskelligt, at der f.eks. kom nogle meget radikale reformatoriske bevægelser og en stor bondekrig ud af det i Tyskland. Eller dette: »Kendskabet til for eksempel Le Roy Ladurie's »Montaillou«, som Wittendorff selv henviser til«. Jeg nævner overhovedet ikke denne forfatter eller denne bog, hverken direkte eller indirekte, heller ikke i litteraturlisten.

Dette sidste er vel bare resultat af en meget overfladisk læsning. Følgen er, at anmeldelsen får manøvreret mig ind i rammerne for det, der for Harbsmeier er den eneste tænkelige form for mentalitetshistorie. Anmeldelsen er vildledende både hvad angår bogens faktiske indhold og med hensyn til, hvad begrebet mentalitetshistorie rummer.

Alex Wittendorff

I anledning af Alex Wittendorffs replik til min anmeldelse af hans bog »Rejsen mod virkeligheden« vil jeg gerne bemærke følgende:

1. Jeg må blankt indrømme at det er nyt for mig, at der, som Wittendorff hævder, skulle findes to hovedretninger indenfor mentalitetshistorien, en fransk og så en, der skulle være kendetegnet ved navne som Antonio Gramsci og Raymond Williams. Jeg mener dog for det første at kunne trøste mig med at de relevante forskningsoversigter jeg kender til har det på samme måde som jeg. For det andet kan hverken henvisninger til Gramsci og Williams eller påkaldelsen af Marx og klassekampen undskylde Wittendorffs unuancerende syn på middelalderens virkelighedsopfattelse eller bogens mildest talt overfladiske beskrivelse af udviklingen efter reformationen.

2. Det kan godt være at Wittendorffs bog stort set handler om det modsatte, men på s. 20 kan man for eksempel læse følgende: »Det var denne lille magtfulde gruppe (magthaverne, altså kongen og de rige jordejende adelsslægter) som kom til at præge meningsdannelsen. Den direkte og indirekte, bevidste og ubevidste formidling af holdning måtte nødvendigvis gå én vej: fra magthaverne, der organiserede samfundet, således som de ønskede, det skulle være, og således som de følte var godt og rigtigt, til den jævne befolkning, der ikke rådede over tilsvarende muligheder. Det måtte blive magthavernes idealer og værdier, som blev de rådende, styret af deres bevidsthed, således som den var skabt i samspil med deres livsmuligheder, uddannelse og hele placering i samfundet. Denne samfundsbevarende logik indebar at hele den accepterede tankeverden måtte være i overensstemmelse med de eksisterende økonomiske og politiske magtforhold«. Jeg kritiserede netop denne fremstilling af *middelalderen* i min anmeldelse for til gengæld at fremhæve at bogen går lidt mere nuanceret til værks i behandlingen af reformationstiden.

3. Jeg tilstår at jeg troede at Alex Wittendorff havde henvist til LeRoy Ladurie's Montaillou. Det har han ikke, og det er selvfølgelig ingen undskyldning at mene at man i en bog om mentalitetshistorie burde referere til det værk, der i de senere år måske mere end noget andet har markeret interessen for denne forskningsretning.

Michael Harbsmeier